

Obchází tu strašidlo

Spisovatelka narazila na limity svého nakládání s dějinami

JOSEF CHUCHMA

Hrdinky a hrdinové románů Aleny Mornštajnové, nejčtenější české spisovatelky současnosti, jsou konfrontováni s dobou, vystaveni jejím tlakům, někteří proplovají, někteří jim vzdorují. Dějinné nástrahy, ostny a výzvy byly v předešlých čtyřech autorčiných románech odvozené z prokazatelných událostí a procesů 20. století: od první světové války po reálný socialismus v Československu. V pátém románu, inspirovaně nazvaném *Listopád*, se však tvůrkyne pustila na území spekulace neboli alternativní historie.

Stalo se toto: 27. listopadu 1989 mělo v Praze dojít k mohutné protikomunistické demonstraci. Ale hned v prvních minutách toho dne vyrazily z kasáren všech členských států Varšavské smlouvy do ulic vojska a další bezpečnostní složky. Demokratizaci a reformám bleskově zakroutily krkem. V Polsku, Československu a SSSR se přímo ujala moci armáda. Okamžitě nastoupilo zatýkání i střelení odpuřců a všemožná perzekuce.

V ČSSR získal režim podobu diktatury nacházející se – přibliženo současnou optikou – někde mezi Severní Koreou a Běloruskem. Celý tábor „míru a socialismu“ se opět obehnal železnou oponou a izoloval od zbytku světa. Mohutněly jedině ozbrojené a represivní síly, životní úroveň prudce padala dolů. Zbylý svět se těchto militaristických zemí bál a nechal je napospas svému osudu. *Listopád* končí na podzim 2019, v čase třicátého výročí událostí listopadu 1989. Východoevropské diktatury nadále existují, ale je tu jistá naděje...

Melodrama v šedi

Hlavními postavami jsou „Marie zvaná Maja“ a „Magdalena zvaná Magda“. První má na začátku příběhu muže Josku a dvě malé děti, Kubíka a Lenku. Protože se Marie občansky projeví na jedné z listopadových demonstrací, je uvězněna a vyfasuje dvacet let žaláře. Její muž Joska je odvečen neznámo kam a nadobro zmizí. Nemanželského syna Kubíka odvede do emigrace jeho otec a dcera Lenka je rodině odebrána a umístěna do výchovného ústavu, kde se stane Magdalenou a časem velmi uvědomělou soudružkou. S matkou už nikdy normální vztah nenaváže, fakticky ji zavrhne, avšak její odkaz v ní přece jen začne nahlodávat víru v režim.

Listopád je mixem melodramaticky podaného příběhu o jedné rodině rozvrácené diktaturou, dystopického modelování, při němž si těžko nevybavit díla obdobného ražení například od Margaret Atwood, a vcelku prostého „protazení“ známých charakteristik komunistické totality směrem do budoucnosti, aniž se tu však nastiňují geopolitické a civilizační proměny přelomu 20. a 21. století.

Alena Mornštajnová:
Listopád
Host,
304 stran

V *Listopádu* do popředí až protivně vystupuje rovina autorčina psaní, která v něm byla již dříve přítomna – učebnicová typičnost té které doby. Dříve ji však překrývaly schopná psychologická drobnokresba, svého druhu strhující, umně tažené a komponované vypravěčství a někdy i schopnost vyhmátnout hlubokou paradoxnost nahléd obyčejných životů. Dystopický model jako kdyby tyto autorčiny kvality potlačoval. Alternativní historie se zde po pás brodí v realismu.

Příznačným rysem stylu i kompozice *Listopádu* je redundance. Slovní spojení se nejednou nadýmají pleonasmy („protivný puch“, opřel se „oběma dlaněmi“, „bezúčelná zbytečnost, kterou si lidé pořízují jen tak, pro radost“). Autorka používá princip nahlédnutí týchž událostí různými postavami, jenže tyto variace nejsou dostatečně různé, významové text posouvají jen skromně a vyprávění působí rozmělněně. A pak je tu pedagogizující polopatičnost: „Obraz společnosti, jaký utvářela média, byl ale naprosto odlišný od skutečnosti, v níž lidé byli nuceni žít,“ napíše autorka v poslední třetině knihy, ačkoli předešlé zhruba dvě stovky stránek příběhu více než názorně ilustrují i tento rozpor.

U dystopie jako náhledu na civilizační proces je obecně přítomen jeden značný nárok, jemuž Mornštajnová nedostála. Tím nárokem je propracovanost fikčního světa, nuance dějinné alternativy nebo hrozby. Jakmile vyprávění pouze potvrzuje základní a snadno nahlédnutelnou tezi, stává se dřív či později předpokládatelným, až úporným. Mechanická dystopie rychle omrzí.

... a přece apel!

Ale každá kniha, každé dílo přichází a je vnímáno v určité konkrétní historické době. Může se stát, že dojem z jeho řemeslných chyb, nedodělků či schválností ustupuje společenské naléhavosti přítomného okamžiku. To je i případ *Listopádu*. Na scénu román vstoupil v situaci, kdy se v našich končinách hraje o hodně; konkrétně o to, zda zůstaneme svobodnou demokratickou zemí zapojenou do západních struktur, anebo politická moc zavede českou společnost – pod pláštíkem „všech azimutů“ – na dotek východním mocnostem, v nichž se na svobodu přesvědčení a projevu už ani nehraje.

Tyto režimy v posledních zhruba deseti letech permanentně utahují šrouby. Jeden z nich, režim ruský, „pouze“ boří, dezinformuje a rozkládá státy, jež má za nepřátelské; na víc už nemá síly (pokud pomineme, že by také mohl za sebou zaklapnout dveře v podobě jaderné zkázy). Ten druhý, čínský, je daleko výkonnější a také ambicióznější; soustavně pracuje na tom, aby jeho ideologie poslušnosti pronikala daleko za hranice ČLR. Je téměř jisté, že určitá část dnešní čínské společnosti principiálně zažívá šikanu srovnatelnou s tím, co líčí ve svém novém díle Alena Mornštajnová.

Ve světle takovýchto souvislostí má románové „kdyby“ populární autorky apelativní mimoliterární potenciál. Nad její knihou se vznáší vědomí, v jak výsadní situaci se jako občané nacházíme. A že to není samo sebou a nemusí tomu tak být navždy. Strašidlo kázně a nesvobody tady obchází a není příliš podstatné, že by nejspíš používalo měkčí metody než ty, jímž jsou vystaveny Marie, Magdalena a další postavy *Listopádu*. ●

Autor je editorem webu ČT art.